

VÁLASZ A DOSZTOJEVSZKIJ ÉS KORA CÍMŰ, LENINGRÁDBAN MEGJELENŐ KÖTET SZERKESZTŐINEK KÉRDÉSEIRE

A Tanítóképző második osztályos tanulója voltam, 16 éves, amikor a megyei könyvtárban felfedeztem a Dosztojevszkij Összes Művei sorozatot. Dosztojevszkijnek csak a nevéről tudtam addig, valami ismeretlen, súlyos és félelmetes komorság lengte körül e nevet. A sorozatból egy mű címe ragadta meg képzeletemet: „Megalázottak és megszorítottak.” Odavittem a könyvtár igazgatójához, hogy írja be a nevemre. Az igazgató, dr. Kiss Lajos bácsi, csodálatos ember, kiváló néprajztudós és régész, csodálkozva nézett rám.

— Nem érted te ezt még! Nem való neked!

Én makacsul ragaszkodtam hozzá. Hazavittem és mohón olvastam, mintha kostonba zárkóztam volna, elborultam, magányban és a kiválasztottak büszke mámorában. Valóban sokat nem értettem belőle. De ez nem zavart abban a különös emelkedettségben, amit a könyv világa sugárzott rám. Egyet biztosan tudtam: — íme a művészetbe emelve mindaz, amit már a sértett, megbántott kamasz is állandóan érez; az önkéntes, mert kényszerű alázat öröme, az önkéntes megadás különös átételű ellenállása. Valami nincs rendben az emberekben, valami nem tökéletes az életben, s ez Dosztojevszkij műveiben ott mormol, mint a templomi kórus.

Mint említettem, már pusztá nevé hallatára vonzódtam Dosztojevszkij műveire, és később teljesen megismertem azokat. Mi volt ennek az oka? Gyermekkoromban és ifjúságomban a szomorú sorsok és csendes tragédiák sorát láttam és éltem át. Mind egy-egy elfojtott örületet oltott érzelmi világomba. Apai nagyapám, háromszori amerikai útja után, ott kinn lezuhant egy épületről és szörnyethalt. A kártérítési díjból vett házikóban születtem. Azóta is áll ez a ház, örök jelképként. Nagyanyám kilenc gyermekét csonttébésen szülte, betegsége miatt negyven évig állandóan ágyban feküdt. Szörnyeteg lett belőle, én mégis sírva sajnáltam, és meséiert imádtam. Később, mikor beteg lábát levágták, én vele aludtam — három-négy éves gyermek —, s évekig úgy teltek éjszakáim, hogy ébren hallgattam sírását, átkozódásait, mert levágott lába ujja viszketetett és azt akarta megvakarni. Édesapám, négyéves koromban — agyvérzés következtében egy évre megnémult, és örökre megbénult a jobb oldala. Egyik nagynéném 18 évig feküdt gerincsorvadással. A reménytelen szegénységnek olyan világa vett körül, melyben az emberek különös, szinte vallásos révületben elmerülve, eltorzulva, megalázva és megszegyenítve élték szomorú életüket. Ez a világ, az emberek összeroppanása már gyermek- és kamaszkoromban megijesztett és fogékonyra tett. Később, 19 éves koromtól, hat éven át magam is súlyos beteg voltam, tanyai iskolákban tanítottam, elhagyatott helyeken, magányosan. Ne vonzott volna Dosztojevszkij? Ő és Baudelaire volt ezekben az években közel hozzám.

Művészetével meghatározó benyomást gyakorolt rám ifjúságomban és később költői pályafutásom alatt is. Nem mindennapi, különös sorsú, valahol a természettől eltávolodott szenvedő, mártír vagy prófétikus figurái az én sorsomat, betegségeimtől megrendített, eltorzult alkatomat is magyarázták, bizonyos értelemben felmentettek és vigasztaltak. Oly emberfeletti nyomorúságokat kellett elfogadnom az élettől, végzeteszerű csapásként, hogy be kellett magamat törni mindig a reménytelen helyzetekbe; — ez már-már a szenvedés önkéntes elfogadásának alázas örömét keltette bennem, ez és ennek komplikált következményei büntudatot ébresztettek bennem, éreztem, hogy a fájdalom szeretete, a belső világ zúrzavarai, a tett lehetőségeinek hiánya eltorzítanak. Mindezek miatti kétségeimet Dosztojevszkij oldotta fel úgy, hogy megmutatta: az emberi mindig fájdalmas és tulajdonképpen soha nem harmonikus és — merem mondani — a normalistól mindig eltérő. Azóta sem szeretem a „normális”, a szakszerű, a tökéletes, gépi egyensúlyú, a megbízható, abszolút mindig és mindenre jól használható embereket, akikben minden a helyén van, közérzetük és világérzésük állandóan zavartalan. Mivel sértetlenek — nem érezhetik a „sérülteket”, a szenvedéstől, szegénységtől, érzelmektől, szenvedélyektől, tébolytól

feldúltakat — tehát nincs bennük részvét, tehát önzők és igazi közösségi kapcsolatra képtelenek. Többek között Dosztojevszkij tett örökre nyitottá. Az ő világa is segítette az emberek és az emberiség felé kitérni.

Dosztojevszkij az egész mai szorongásos világérzet-irodalom nagy előfutára. Kafka, Beckett, Dürrenmatt és Sartre Dosztojevszkij hőseiből bújtak elő. Dosztojevszkij előre megérezte, hogy a haladás lehetséges győzelmei ellenére, az élet bizonyos területein, az emberi kapcsolatok és a belső világa homályjaiban magára maradtan botorkál az egyén, magánya és szenvedései pedig különös delíriumokban ringatják — a ma emberét éppúgy, mint Dosztojevszkij hőseit. Ez a nagy „előre jelzés” adja Dosztojevszkij jelentőségét és ma is modern időszerűségét.

JEGYZETEK

- 1 A nyilatkozatnak eddig tartó részét Péter László is közreadta *A Tömörkény Emlékkönyv-visszhangjából* címmel — többek között Fábry Zoltán és Veres Péter levélrészleteivel együtt. — a Dél-Magyarország 1967. ápr. 22-i számában.
- 2 Szepesi Attila, a költő, akinek mutatom a kéziratot, apróbb sortöréseket javasol:
*Miattatok az életet is
megvetném,
ha nem tudnám,
hogy van élet
rajtatok kívül is.*
- 3 Diószegi András: *Tömörkény. Az Emlékkönyv Tömörkény István születésének centenáriuma* c. kötetben. Szerk. K. S. I. és Péter László. Szeged 1966. 19. Alább rendre ezt a kiadványt idézzük.
- 4 Diószegi András: i. m. uo. 9. A külön sorba kiemelt utolsó szavak nyilván azt jelzik, hogy e gondolatot Váci alaposabban ki akarta fejteni. Erdekes, hogy a tanulmány szövegében költőibb variáció áll („végekre szorultság”), mint Vácínál, aki egyszerűen „vidékre szorultság”-ot ír.
- 5 Diószegi András: i. m. uo. 10. „Van” helyett Vácínál: „volt”.
- 6 Diószegi András: i. m. uo. 19. Váci az idézetet kissé átformálja, Diószeginél ezt olvassuk: „Jellemző, hogy olyan szellemi forrásokból táplálkozik, amelyek majd csak az Adyban és Móriczban szintézishez jutó huszadik századi törekvésekre lesznek általánosan jellemzők. A népköltészet, a biblia és Dosztojevszkij...”
- 7 Tömörkényt Diószegi András nyomán idézi: i. m. uo. 19.
- 8 Nagyon érdekes, hogy Váci kiemel egy idézetet Hídvégi Lajos ceglédi muzeológus tanulmányából (*A szülőváros*. Uo. 36–37.). Ezt a szépirodalmi erővel sodró remek történeti esszét alig tudtuk megmenteni az egyik lektori véleménnyel szemben. Váci egyrészt biztosan az írói felkészültséget érzi benne, ugyanakkor megkaphatta az is, hogy a kámáni román tempom alapjaiból az élelmes Bíró János vasúti ór szőlőbéli házat épített magának, ti. a költő édesapja is vasúti altiszt.
- 9 A bekezdésekbe tett utolsó mondatok megint a későbbi bővebb kifejtés szándékát jelczhetik.
- 10 Nacsády József: *Elődök*. Uo. 62.
- 11 Görgey Arthur: *Köszönet*. Uo. 86.
- 12 Tömörkényt Móra István írása nyomán idézi: *Családi kör*. Uo. 89.
- 13 A kihagyás-jelölések talán a gépírótól származnak, aki itt nem tudta jól elolvasni vagy nem hallotta jól a szöveget.
- 14 Ti. a Tömörkény Emlékkönyvbe.
- 15 A mondat eddig tartó része az eredetiben csonka: „Mi lenne ha az irodalom minde Kunczék szempontja az akadémizmus”, mi egészítettük ki.
- 16 Podhradszky György: *Magyar Skansen*. Uo. 179.
- 17 Tömörkényt Móra Ferenc írása nyomán idézi: *A célszerű szűgény embörök írója*. Uo. 190–191. „Egy paraszti közmondás volt az egész esztétikája: »Nem az a szép, ami szép; ami tetszik, az a szép«, s nagyon megörült neki, mikor azt mondtam, hogy Kant Immanuelnek is ez a regulája. Azt mondta rá, az is bizonyosan a paraszttól tanulta.”
- 18 Móra Ferenc: i. m. uo. 191.
- 19 Móra Ferenc: i. m. uo. 191.
- 20 Móra Ferenc: i. m. uo. 192.
- 21 Móra Ferenc: i. m. uo. 193. Az idézet eredeti formája: „Komolyabban vette a hétköznapokat, mint a vasárnapot, és súlyosabb dolognak az újságírást, mint az írásművészetet.”